

DIŞ TİCARET POLİTİKALARI İLE EKONOMİK KALKINMA ARASINDAKİ İLİŐKİLER

Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL

Giriş

- ▶ Az gelişmişliğin temel göstergelerinden birisi, kişi başına düşen reel gelirin göreceli düşüklüğüdür.
- ▶ Ayrıca, yüksek kırsal nüfus, hızlı nüfus artışı, okur yazarlığın düşüklüğü, ortalama ömrün kısa oluşu, vs. de az gelişmiş ülke olmanın özelliklerinden diğer bazılarıdır. Aslında, iktisadi kalkınma çok boyutlu, yani ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihsel boyutları olan bir süreçtir. Bütün bu farklı etkenlerin sonucu olarak da az gelişmişlik refah düzeyinin düşüklüğü biçiminde kendini gösterir.
- ▶ Az gelişmiş ülkeler, ekonomi politikalarını belirlemeye başladıkları ilk günlerden beri yaşam düzeyleri yönünden, gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkların giderilmesine çalışmaktadırlar. Bu amaçla da sanayinin geliştirilmesine Özel bir önem verilir. Diğer bir deyişle, az gelişmiş ülkelerde sanayileşme, iktisat politikasının başta gelen amaçlarından biridir.

İKTİSADİ KALKINMA AÇISINDAN GELENEKSEL DIŞ TİCARET TEORİSİ

- ▶ Geleneksel dış ticaret teorisine göre, her ülke karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu mallarda uzmanlaşırsa, dış ticaret yoluyla dünya üretimi artar ve her ülke bu artıştan payını alır! Eğer Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi geleneksel biçimiyle ele alınacak olursa, mevcut faktör donatımı ve teknolojik yapılarından ötürü, az gelişmiş ülkelerin gıda, maden ve tarımsal hammadde üretiminde uzmanlaşmaları ve bu malları ihraç ederek çoğu sanayi ürünlerini gelişmiş ülkelere ithal etmeleri gerekir.
- ▶ Ancak böyle bir model kısa dönemde refah artışı sağlasa da, uzun dönemde az gelişmiş ülkelerin kalkınmasını engelleyebilir. Başka bir deyişle bu yaklaşım mevcut dengesizliklere süreklilik kazandırılması demektir.

- ▶ Oysa çoğu yazarın da kabul ettiği gibi, sanayi, tarıma göre daha büyük dinamik etkiler sağlar. Sanayinin yol açtığı bu dinamik etkiler arasında örneğin, iyi eğitilmiş insan gücü, teknolojik yenilik, gelişmiş bir sermaye alt yapısı, ihracatta yüksek fiyat ve istikrarlı gelir sayılabilir. Dolayısıyla az gelişmiş ülkelerin sanayiye geliştirmekten vazgeçerek bu gibi dinamik etkileri feda etmeleri düşünülemez.
- ▶ O nedenle de birçok çevrelerde Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi'ne karşı yoğun eleştiriler yapılmıştır. Bununla birlikte, Teorinin dayandığı varsayımların değiştirilmesi ile bu çelişki de ortadan kalkar. Diğer bir deyişle, Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi az gelişmiş ülkeler açısından statik değil, dinamik açıdan ele alınmalıdır. Buna göre, bir az gelişmiş ülke açısından önemli olan bugünkü değil yarınki karşılaştırmalı üstünlüklerdir. Bu da uzun vadeli politika veya planlarla mevcut ekonomik yapının değiştirilmesini gerektirir.

- ▶ Söz geliŖi, ülke uzun vadede makina üretim ve ihracatını hedef almıŖsa, belki geçici bir korumadan da yararlanarak o sektörü geliŖtirmeye alıŖması gerekir. O bakımdan kalkınan ülkeler sürekli olarak yarınki karŖılaŖtırmalı üstünlük yapısını gerekleŖtirmek üzere toplumsal yapıda deęiŖlik yapmaya alıŖmalıdırlar.
- ▶ Bu konuda da dıŖ ticaretin kendilerine sağlayabileceği önemli fırsatlar bulunduğu gibi, bazı büyük güçlükler de olabilir. AŖaęıda sanayileŖme stratejileri incelenirken bu konu üzerinde daha ayrıntılı biçimde durulacaktır. Ancak önce, dıŖ ticareti "büyümenin motoru" kabul eden grŖlere değinelim.

DIŞ TİCARETİN EKONOMİK BÜYÜMENİN MOTORU OLDUĞU TEZİ

- ▶ XIX. asırda İngiltere, dünya sanayi üretiminin büyük bir payını karşılıyordu. Sanayi üretiminde ve nüfustaki hızlı artışlar, İngiltere'nin gıda ve ham maddeler talebini artırdı. İngiltere kaynak yönünden fakir bir ülke olarak ihtiyacı olan bu maddeleri ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Arjantin, Güney Afrika, gibi o günkü yeni yerleşim alanlarından karşılıyordu. Dolayısıyla İngiltere'deki büyümenin etkisiyle, zengin kaynaklara sahip söz konusu ülkelerin gıda ve hammaddeler ihracatında da Önemli artışlar olmuştu. Örneğin, 1815-1913 döneminde, İngiltere'nin nüfusu 3 kat, GSMH'si 10 kat artarken ithalât hacminde 20 kat bir artış görülmüştü.
- ▶ İngiltere'deki bu büyüme, bilinen çoğaltan-hızlandıran mekanizması ile yeni yerleşim alanlarına ve öteki dünya ülkelerine doğru yayıldı. Sonuç olarak da, ihracat artışları yeni gelişen bu ülkelerde, ünlü İktisatçı Nurkse'nin de belirttiği gibi, büyüme ve kalkınmayı hızlandıran sürükleyici bir etken durumuna geldi. Kısacası, bu görüşe göre, uluslararası ticaret, adı geçen ülkeler bakımından bir tür "büyümenin motoru" (the engine of growth) rolü oynamıştır."

- ▶ Yeni yerleşim alanlarının, ihracat artışlarıyla hızlı bir kalkınma gerçekleştirmelerinde **kilit öneme sahip etken**, bu ülkelerin sahip oldukları zengin doğal kaynaklardır. Gerçekten de o dönemde verimli topraklar, sınırsız ormanlar ve bol maden rezervleri bu yörelerin başlıca özellikleri idi.
- ▶ **İkinci olarak**, çeşitli becerilere sahip insanlar kitleler halinde, aşırı nüfus yoğunluğu olan Avrupa'dan bu gibi boş topraklara göç ettiler. Yeni gelenler ayrıca büyük miktarlarda sermaye de getirmişlerdi. Böylece, adı geçen yörelerde demiryolu, kanal ve öteki alt yapı yatırımları yapıldı. Bunlarla gıda ve ham madde kaynaklarını dış dünyaya açmak kolaylaştı.
- ▶ **Bunlardan başka**, bu dönemde deniz aşırı taşımacılık alanında da hızlı gelişmeler kaydedilmişti. Böylece, Avrupa'nın buğday, mısır, pamuk, yün ve öteki gıda ve ham madde talebi ucuz bir biçimde karşılanabilmekteydi.

- ▶ Kısacası, yeni gidilen topraklarda Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu tüm kaynaklar bol miktarlarda bulunuyordu. Bunlara olan talep hızla artarken Avrupa'dan buralara önemli miktarda sermaye ve işgücü göçleri oldu.
- ▶ Kravis gibi iktisatçılar, XIX. asırda yeni yerleşim alanlarında görülen hızlı kalkınmayı, bu ülkelerin sahip oldukları zengin doğal kaynaklar biçimindeki olumlu içsel koşullara bağlarlar. Bu yazarlara göre dış ticaret, yalnızca kalkınmayı destekleyici bir rol oynamıştır.
- ▶ Oysa bugünkü az gelişmiş ülkelere bakıldığında, bu ülkelerin geçmişteki yeni yerleşim alanlarının tersine, doğal kaynakların hem talebi, hem de arzı yönünden önemli derecede elverişsiz koşullarla karşı karşıya oldukları görülür.

- ▶ Talep yönünden bakıldığında, bugün gıda ve hammaddelerin talebi geçmiş asırlara göre çok daha yavaş artmaktadır. İlerideki bölümlerde ticaret hadleri incelenirken ayrıntılı olarak görüleceği gibi, yapay ham maddelerin doğal olanların yerine kullanılması, gelir arttıkça gıda talebinin göreceli olarak azalması, hurdaların tekrar işlenmesi, vs. gibi etkenler, doğal ham madde talebini azaltıcı yönde etkide bulunur.
- ▶ Arz yanında ise örneğin Cairncross'un da işaret ettiği gibi, bugünkü az gelişmişlerin çoğunda önemli bir doğal kaynak yetersizliği sorunu yaşanmaktadır. Ayrıca bu ülkeler, aşın nüfusa sahip oldukları için, gıda ve ham madde üretiminin önemli bir payı içerde tüketilmekte ve ihracata ancak önemsiz bir pay ayrılabilir. Sonra bugün, eskiden yeni yerleşim alanlarına olduğu gibi, bu ülkelere dışarıdan üretime dönük önemli bir sermaye (dolaysız yabancı sermaye) girişi de olmamaktadır. Bunun yanında bu ülkelerin çoğunda yakın zamanlara kadar tarımsal gelişmenin ikinci plana itilmesi de bunların ihracat olanaklarını sınırlandırmıştır.

- ▶ Bütün bu nedenlerle, XIX. asırda yeni yerleşim alanları için öne sürülen kalkınmanın motoru olarak dış ticaret modelinin, bugünkü az gelişmiş ülkeler için geçerliliğini savunmak güçtür.
- ▶ Bununla birlikte bugün aşağıda belirteceğimiz kalkınma stratejilerinden hangisi benimsenirse benimsensin, uluslararası ticaretin katkılan olmadan az gelişmiş bir ülkenin kalkınması düşünülemez. Hele bugünkü gibi ekonomik küreselleşmenin aşın boyutlara ulaştığı bir dünyada ülkeler küreselleşmenin dışında kalarak değil, bu gelişmenin yararlarını en iyi bir biçimde kullanarak kalkınmalarını hızlandırmak durumundadırlar.
- ▶ Geçmiş dönemlerde bir kısım iktisatçılar, dış ticaretin, ülkede boş duran kaynakların kullanılmasına olanak veren bir pazar yaratma aracı olduğuna (vent for surplus theory) dikkat çekmişlerdi. Başka bir deyişle, dış pazarlar az gelişmiş bir ülkenin tarım ürünleri fazlasının ve ülkede kullanılmayan ham maddelerin değerlendirilmesi açısından zorunludur. Bu şekilde, dış piyasalara açılma ise durağan bir ekonomide kalkınmayı başlatacak etkenlerin başında gelir.

- ▶ Doğaldır ki az gelişmiş bir ülke, kalkınmanın gerektirdiği yatırım, ara malı ve ham maddelerle teknoloji ve yönetim bilgilerini yurt dışından sağlayacaktır. Bunların finansmanı için gerekli olan ve kendisinin karşılayamadığı fonları da yine yurt dışı kaynaklardan elde etmeye çalışır.
- ▶ Dış ticaretin ayrıca, piyasa hacmini genişleterek, İşbölümüne ve ölçek ekonomilerine olanak sağlaması, yeni bilgi, fikir ve yöntemleri ülkeye tanıtması, rekabeti artırması, yurtiçi tekelleri önlemesi ve iç talebi uyararak yeni mamullerin üretimine olanak vermesi, vs. gibi görünür ve görünmez pek çok olumlu etkisi söz konusudur.
- ▶ Ancak aşağıda da değineceğimiz gibi dış ticaret kalkınma üzerinde bazı ciddi olumsuz etkiler de doğurabilir. Dolayısıyla bu olumsuz etkileri en aza indirecek bir yaklaşım izlemek gerekir..

SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ ve DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

- ▶ Yakın geçmişte, dış ticaretle olan ilişkilerinin niteliği açısından sanayileşme veya kalkınma stratejileri, ithalât ikamesi (import-substitution) ile ihracata yönelik (export-oriented) sanayileşme diye ikiye ayrılmıştır. Strateji genel model veya yaklaşım demektir; politikadan daha geniş kapsamlıdır. Bir strateji ancak onunla uyumlu politikalar aracılığıyla uygulamaya konulabilir.
- ▶ İthalât ikamesi 1960'lı ve 70'li yılların sanayileşme stratejisi diye bilinir. O yıllarda gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak uygulanan ithalât ikamesi daha sonraları ülkeler tarafından terk edilmiş ve onun alternatifi olan ihracata yönelik veya ihracatın teşvikine dayanan stratejilere geçilmiştir. Küreselleşmenin yaygınlaştığı günümüzde ise ithalât ikamesinin gerektirdiği biçimde dışa kapalı bir ekonomi yer yüzünde hemen hemen hiç kalmamıştır.

- ▶ Böylece, tarihsel açıdan yeni sanayileşmeye başlayan ülkelerde kalkınma çabaları, daha çok, hazır durumdaki iç piyasaları dışarıdan ithal edilen mallardan devralacak yerli endüstrilerin kurulması biçiminde olmuştur. Yaygın deyişle, İlk sanayileşme hamleleri genellikle ithalât ikamesine dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Fakat kalkınmalarına ithalât ikamesi ile başlayan bu ülkelerin daha sonra ihracata dönük sanayileşme modellerine yönelmek zorunda kaldıkları da yine tarihsel bir gerçektir.
- ▶ Ayrıca, ithalât ikamesine genellikle tüketim malları endüstrileri ile başlandıği görülmüştür. Bunun nedenleri ise bu alanlarda hazır bir piyasanın bulunmasının yanı sıra, tüketim malları üretiminin yoğun sermaye ve çok ileri teknoloji gerektirmeyen firmalar tarafından yapılabilmesiyle ilgilidir.
- ▶ Bir ülkede büyümeyi harekete geçiren kaynaklar ithalât ikamesi, ihracat ve iç talepteki artışlar olmak üzere üçe ayrılır. İlk ikisi dış ticaretten doğan etkilerdir; üçüncüsü ise tamamen yurtiçi nitelikteki harcamalarla ilgilidir. İthalât ikamesine dayalı kalkınma, aşağıda daha ayrıntılı biçimde inceleneceği gibi, toplam yurtiçi talebin ithal mallarından yerli mallara doğru kaydırılmasını esas alır.
- ▶ İhracata dönük sanayileşmede ise itici güç dış talepten kaynaklanır. Bu tür sanayileşmenin en belirgin özelliği, üretimin dünya piyasaları için yapılması ve ihracatı artırmanın ana hedef olmasıdır.

A. İTHALÂT İKAMESİ

- ▶ Bugün çoğu gelişmekte olan ÷lkede geçmişte kalmakla birlikte, ithalât ikamesi, Önceleri ithalâtla karşılanan yurtiçi piyasa talebinin, koruyucu ve özendirici önlemler uygulanarak yerli üretimle karşılanmasını öngören bir kalkınma stratejisidir. Yurtiçi piyasaların yabancı üreticilerden devralınmasını öngörür. Bunun için de yoğun bir devlet müdahalesini gerektirir.
- ▶ Devlet müdahalesi yalnızca yüksek gümrük tarifeleri, kotalar ve dış ticaret kısıtlaması gibi ticari engellerin uygulanması biçiminde kendini göstermez; bunun yanında döviz kurları, faizler, temel mal ve girdi fiyatları, vs. de devlet tarafından belirlenir. Bütün bunlar için yoğun bir bürokratik mekanizma oluşturulur ve fiyat mekanizmasının işleyişi büyük ölçüde engellenir.
- ▶ Kısacası, ithal ikamesi iç piyasaya dönük üretimi esas alan, yoğun koruyuculuğa dayalı ve ekonominin hemen her kesimini kapsayacak biçimde yaygın devlet müdahaleciliğini öngören bir ekonomik modeldir.

- ▶ İthalât ikamesi uygulamalarının ilk aşamasında genellikle koruyuculuğun geçici olacağı belirtilir. Çünkü, korunan endüstrilerdeki gelişmelerle önce iç piyasanın ihtiyaçlarının karşılanacağı, sonra da ürünlerin dünya piyasalarına "boşaltmaya" başlayacağına işaret edilir.
- ▶ Ancak, uygulamada ihracat konusundaki bu iyimser görüşlerin çoğunlukla gerçekleşmediği görülmüştür. Endüstrilerin rekabet düşüncesine göre seçilmemesi, sürekli korumayı gerektirmiştir. Bu durumda söz konusu olan, genç endüstriler tezine uygun bir korumacılık değildir. Çünkü tüm sanayinin korunması ve desteklenmesi amaçlanır.

1. Ülkeleri Öncelikle İthal İkamesine Yönelten Nedenler

- ▶ ithalât ikamesinin kalkınmakta olan ülkelere çekici görünen bazı yönleri vardır. Şöyle ki, burada üretimin amacı, iç piyasada halen varolan bir talebin karşılanmasıdır. Oysa dış piyasalar için üretim bu derece kolay değildir. Çünkü dış piyasalara çıkmak belirli bilgi, beceri ve deneyim gerektirir. Ayrıca üretim maliyetlerinin yüksekliği de bu olanağı sınırlandırır.
- ▶ Dış piyasalarda yabancı mallarla rekabet edebilmek, her şeyden önce yerli üretimin uluslararası fiyat ve standartlara uygunluğuna bağlıdır. Halbuki iç piyasaya yapılan satışlarda böyle bir rekabet endişesi yoktur.
- ▶ Uygulamada ithalât ikamesine genellikle, tüketim malları endüstrilerinden başlanır. Bu ise bir rastlantı değildir, çünkü bu alanlarda yurtiçinde önceden hazır bir talep vardır. Ayrıca bu endüstrilerde kurulacak firmalar, yoğun sermaye ve ileri teknolojiye ihtiyaç göstermeyen, ufak işletmelerdir. Bu ilk uygulama ithalât ikamesinin "kolay aşama"sını oluşturur.

- ▶ Ayrıca, ithalât ikamesinin alternatif politikaları da (ihracatın Özendirilmesi) kapsadığı düşünülür. Yani, iç piyasaya yönelik üretim ile birlikte, ülkenin giderek bu mallarda ihracatçı duruma gelmesi beklenir.
- ▶ Bu politikaların kuşkusuz en çekici görülen yönlerinden birisi, ithal listelerinde yer alan malların ülke içinde üretimine geçmekle, döviz giderlerinden tasarruf sağlanacağı ve böylece dış açık sorunlarının çözümleneceği düşüncesidir.
- ▶ İthal İkamesi, birçok az gelişmiş ülkede ekonomik yapıyı modernleştirmenin ve gelişmiş ülkelere benzer, ileri bir sanayi yapısı oluşturmanın etkili bir aracı olarak görülmüştür. Yukarıda belirtildiği gibi, uygulamaya tüketim malları endüstrileri ile başlanır, fakat giderek, ara ve yatırım malları da ithalât ikamesinin kapsamına alınır. Bu yapısal değişimle birlikte sanayinin ileri teknoloji ve daha yoğun sermaye gerektiren mallar yönünde geliştirilmesi amaçlanır.

- ▶ İthalât ikamesinin, özellikle tüketim endüstrileri alanında yabancı sermaye yatırımlarını uyarıcı bir etki yapacağı düşünülebilir. Tüketim mallarının yurt içi üretimi, yüksek dış ticaret kısıtlamaları ile korununca, geleneksel olarak o piyasalara ihracat yapan yabancı üreticiler bundan zarar görürler.
- ▶ Bu durumda, kaybettikleri piyasaları tekrar elde etmek üzere, üretimin son aşamasını az gelişmiş ülkeye kaydırabilirler. Sanayileşmekte olan az gelişmiş ülkelerde nihai mallar yoğun biçimde korunurken, ara malları ve hammaddelerin gümrüksüz veya düşük tarifeye tabi olarak ithal edilmesi de bu eğilimi hızlandırır.
- ▶ Fakat yabancı sermaye şirketinin, ara mallarını dışarıdan getirterek, kurgu veya ambalajlama ile ilgili son aşamayı az gelişmiş ülkede gerçekleştirmesi, aslında ev sahibi ülke ekonomisine beklenen ölçüde bir katkı sağlamaz. Bu tür üretime ülkemizde alışılan deyimle, montaj sanayi denmektedir.

- ▶ İthalat ikamesinin birinci aşaması tüketim mallan endüstrilerinde yurtiçi piyasa kapasitesinin sınırlarına ulaşılmasıyla sona erer. Bundan sonra sanayileşme politikasının gelişebileceği iki yön vardır. Birisi dış piyasalara açılmaktır. Nitekim, Güney Kore ve Tayvan gibi ithalât ikamesinden başlayıp sonra ihracata yönelen ülkeler bu yola gitmişlerdir.
- ▶ İkincisi ise, yukarıda belirtildiği gibi, bu tür sanayileşmenin kapsamının ara ve yatırım mallarına doğru genişletilmesidir. Türkiye ve çoğu gelişmekte olan ülke de bu ikinci yolu izlemiştir.

2. İthalât İkamesinin Yol Açtığı Sorunlar

- ▶ (a). **Kaynak israfı:** İthalât ikamesi, karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir kaynak dağıtımına dayanmaz. Yüksek koruma duvarlarının arkasında geliştirilmeye çalışılan endüstrilerde, uluslararası standartlara göre maliyetler ve fiyatlar yüksek, kalite ise düşük olmaktadır. Aşırı koruyuculuk işadamlarını uyuşukluğa sürükler, monopolleşme eğilimini artırır ve yerli sanayide araştırma ve geliştirme faaliyetlerini caydırıcı etki yapar. Böyle bir sanayileşmenin sonucu, kaynak dağılımındaki etkinliğin bozulması ve genel olarak tüketici refahının düşmesidir.
- ▶ (b). **Dışa bağımlılık:** İthalât ikamesi, başlangıçta güdülen amacın tersine, ulusal ekonominin dışa bağımlılığını artırır. Bu politikalar gerçekte, ithalâtın toplam hacminden çok, bileşimini etkiler. Nihai malların ithalâtı azalır, buna karşılık ara malların, yatırım malların ve teknoloji ithali artar.

- ▶ **(c). İhracat endüstrileri aleyhine doğan çarpıklık:** İthalât ikamesi, temelde iç piyasaya dönük bir uygulamadır. Bu politikalar ihracat endüstrilerine, ithalâtı ikame eden endüstrilerle aynı düzeyde özendirme sağlamadıkları gibi, resmi sabit kurdan ulusal parayı da aşın değerlendirerek ihracatçıyı bir anlamda cezalandırmış olurlar.
- ▶ **İhracata yönelik üretimin İç piyasaya yönelik üretimden daha düşük oranlarda özendirilmesi** ise, doğal olarak ihracat gelirlerinin azalmasına neden olur.
- ▶ **Öte yandan ulusal paranın resmi kurdan aşın değerlenmiş bulunması da ihracatçının gelirlerini azaltarak ihracatı caydırır.** Aşırı değerlenmiş kur politikası ithalât ikamesinin zorunlu bir aracı değildir. Ancak sabit kur sistemi altında, bu tür sanayileşme modeli uygulayan ülkelerde aşın değerlenme adeta doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

- ▶ (d). **Dış borçların artışı:** İhracatın yeterli bir hızla artırılamaması ithalât ikamesi politikası uygulayan ülkelerin karşılaştıkları en önemli sorunlardan birisidir. Bir yandan dışa bağımlılığın artması, diğer yandan ihracatın gerilemesi dış ödeme açıklarını, daima önemli bir sorun durumuna getirir. Bu da ülkeyi açıklarını finanse etmek için, sürekli biçimde dış kaynak aramak zorunda bırakır. Böylece, artan dış borçlar bu politikaların adeta doğal bir sonucu durumuna gelir.
- ▶ (e). **Ülkeye yabancı sanayi yapısı:** Tüketim malları endüstrilerinden başlayarak ara ve yatırım malları endüstrileriyle bütünleşmeyi amaçlayan bir ithalât ikamesi ("derinlemesine" sanayileşme), ileri teknoloji ve sermaye yoğun üretim yöntemlerini özendirir.
- ▶ Hükümetlerin uyguladıktan gümrük bağışıklığı, ucuz kredi ve hatta aşırı değerlenmiş kur politikaları sanayi yapısında bu yöndeki bir değişimi destekler. Sermaye yoğunluğu yüksek ve ileri teknolojiye dayalı üretim yöntemleri, emekten tasarruf edici niteliktedir. Dolayısıyla, bu gelişmeler ülkenin işsizlik sorununun daha da büyümesine ve sonuçta faktör donatımına ters, ülkeye yabancı bir sanayi yapısının ortaya çıkmasına yol açar.

B. İHRACATA DÖNÜK SANAYİLEŞME

- ▶ İthalat ikamesinin karşıtı ihracata dönük sanayileşme (export-oriented industrialization) veya ihracatın özendirilmesi (export promotion) stratejisidir. Bu yaklaşım, dinamik karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir sanayileşme modeline dayanır. Sanayileşmede seçicilik ana ilkedir; ithalât ikamesinin tersine, **tüm endüstrilerin değil ancak gelişebilecek ve rekabet edebilecek potansiyele sahip olanların** özendirilmesine ve desteklenmesine çalışılır.
- ▶ İhracata yönelen bir sanayileşme modelinde dış ticaret politikasının temel işlevi, kurulan ve ilerde kurulacak olan endüstrileri dış piyasanın rekabetine hazırlamaktır. O nedenle "**genç endüstriler**"in bir süre dış rekabetten korunmaları gerekse de, asıl hedef, uzun dönemde liberal bir dış ticaret rejimi uygulayarak ulusal ekonominin dünya ekonomisi ile bütünleşmesini sağlamaktır.

- ▶ ihracata yönelik sanayileşme, koruyuculuk yerine dış rekabeti temel aldığı için, üretici davranışlarında ve üretimin yapısında önemli değişimleri gerektirir.
- ▶ Dış rekabet, monopolleri kırar, işadamlarını sürekli olarak, kaliteyi iyileştirecek ve fiyatları düşürecek biçimde yeni yöntemler araştırmaya zorlar. Bu da ekonomiye daha büyük bir dinamizm kazandırır ve gelişmeyi hızlandırır.
- ▶ Rekabetle teknolojik gelişme arasında daima yakın bir ilişki vardır. İthalât ikamesi politikaları iç piyasayı dış rekabete karşı sıkı bir biçimde koruyarak teknolojik gelişme yolundaki en önemli dürtüyü ortadan kaldırır.

- ▶ İhracata yönelik politikaların dolaysız etkisi ülkenin ihracat gelirlerinde görülür. İhracat hacmindeki genişleme döviz gelirlerini artırır. Bununla birlikte, ihracata yönelik uygulamalar liberal bir dış ticaret politikası ile birlikte yürütüldüğü için **ülkenin ithalât giderleri de artar.**
- ▶ O bakımdan GSMH içinde dış ticaretin hacmi artmakla birlikte, ülkenin **dış ödemeler dengesinde bir iyileşme görülmeyebilir.**
- ▶ ***İhracatı özendirme politikaları serbest ticaret ve uluslararası uzmanlaşmanın yararlarına dayanan uygulamalardır.*** Bu politikalar ulusal ekonomiyi dünya ekonomisi ile bütünleştirerek ekonomik kaynakların en etkin biçimde kullanılmasına olanak sağlarlar.

V. SANAYİLEŞMEYE TARIM SEKTÖRÜNÜN KATKILARI

- ▶ Sanayileşmenin kalkınma bakımından taşıdığı Önem, daha çok sanayi sektörünün diğer sektörleri yararlandırıcı ve bir bütün olarak ekonomiyi sürükleyici etkilerinden kaynaklanır. Bunlar arasında özellikle işgücüne beceri kazandırma, teknolojik gelişme, alt yapının tamamlanması, yöneticilik bilgileri sağlama, vs. gibi etkiler sayılabilir. Ayrıca gıda ve hammadde gibi tarım ürünlerinin dış talebiyle ilgili olumsuz gelişmeler de az gelişmiş ülkelerin sanayileşme yolundaki çabalarına hız kazandırmıştır.
- ▶ Bununla birlikte, **yakın yıllara ait kalkınma literatüründe, kalkınma için sanayinin yanında tarıma ağırlık veren görüşlere daha sık rastlanmaya başlanmıştır.** Bu görüşleri savunanlar, sanayileşmenin kalkınma için tek yol olmadığını ve birçok ülkenin temelde gıda ve hammadde üretim ve ihracatına dayanarak yüksek bir hayat standardı gerçekleştirdiğine işaret ederler. Bu ülkelere örnek olarak, Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, Danimarka ve İsveç gösterilmektedir.

- ▶ **İktisadi kalkınmanın yolu sanayileşmeden geçmiş olsa da tarımın rolü küçümsenemez.** Çünkü bir ülkenin sanayileşmesi ile tarımın geliştirilmesi arasında çok sıkı bir doğru yönlü ilişki vardır. Diğer bir deyişle, bazı İstisnalar dışında (zengin petrole veya diğer bir madene sahip olmak gibi) hızlı sanayileşme, tarımın da kalkındırılmasını gerektirmektedir.
- ▶ **Nitekim, bugünün başlıca sanayileşmiş ülkeleri olan İngiltere, Almanya, ABD ve son olarak da Japonya'nın geçmiş deneyimleri, kalkınmada tarımın Önemini açıklıkla ortaya koymaktadır.** Bu ülkelerde sanayinin kurulması ve geliştirilmesi için gerekli kaynaklar çoğunlukla tarımda yaratılmış ve sonra da sanayiye aktarılarak bu sektörün geliştirilmesinde kullanılmıştır. Başka bir deyişle, söz konusu ülkeler sanayileşmede tarımın kalkındırılmasına baştan beri büyük önem vermişlerdir.

- ▶ Kalkınma ekonomisi açısından tarımın sanayinin gelişmesine yapacağı katkıları aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:
- ▶ (a). **Gıda Güvenliği**: insanlığın yaşaması için en temel ihtiyaç gıdadır. Dolayısıyla hiçbir toplumun bu konuda dışarı bağımlı olma lüksü bulunmamaktadır.
- ▶ (b) **Tasarruf kaynağı**: Sanayiye kurmak ve geliştirmek için gerekli olan yatırımlar tarımdan aktarılan fonlarla gerçekleştirilir. Bunun için önce, tarımda verimliliği yükseltici önlemler almak, sonra da sağlanan üretim artışını vergilendirerek veya gönüllü tasarrufları sanayiye yönlterek bu kesime kaynak yaratmak gerekmektedir.
- ▶ (c). **Döviz kaynağı**: Az gelişmiş ülke, ulusal sanayiini kurmak için ihtiyacı olan makine ve donatım ile, üretimini sürdürebilmek amacıyla gerek duyduğu ara mallarını yurt dışından ithal eder. Dolayısıyla, başlangıçta gerekli olan dövizler ancak tarım ürünleri ihraç edilerek kazanılabilir.

- ▶ (d). **Gıda ve hammadde kaynağı:** Sanayinin kullandığı ham madde ile, bu kesimde çalışan işgücünün ve kentlerde yaşayan tüketici halkın gıda maddeleri ihtiyaçları da tarım kesiminde üretiminin artırılması ile karşılanabilir.
- ▶ (e). **İşgücü kaynağı:** Sanayide çalışacak işgücünün ana kaynağını kırsal alanda yaşayan insanlar oluşturur.
- ▶ (f). **Piyasa oluşturulması** Sanayinin gelişebilmesi, üretilen mallara içerde veya dışarıda yeterli piyasaların bulunabilmesine bağlıdır. Kırsal nüfus, sahip olduğu satmalına gücü Ölçüsünde sanayi için vazgeçilmez bir piyasa durumundadır.
- ▶ (g). **Diğer etkiler:** Tarımsal nüfus sosyal açıdan toplumun geleneksel ve en istikrarlı bir kesimidir. Sosyal ortamda çalkantıların olmaması ise sanayileşme için de zorunlu bir koşuldur.

VI. SANAYİLEŞME, DOĞAL ÇEVRENİN KORUNMASI VE SERBEST TİCARET

- ▶ Sanayileşme ve ona bağlı olarak ortaya çıkan hızlı kentleşme, hava ve su kirliliği, ormanların ve yeşil alanların bozulması, fiziki kaynakların tükenmesi gibi sonuçlar insan yaşamını çok olumsuz biçimde etkiler.
- ▶ Kalkınmanın, tüm ülkelerin özlem duyduğu yüksek bir amaç olduğuna kuşku yoktur. Ama kalkınmada asıl amaç insanın yaşam düzeyini yükseltmektir. O bakımdan günümüzdeki anlayışa göre, ne pahasına olursa olsun hızlı kalkınma yerine, uzun dönemli sürdürülebilir (sustainable) kalkınmanın gerçekleştirilmesi amaçlanmalıdır. Bu da çevreye en az zarar verecek bir sanayileşme modelini uygulamanın zorunlu olması demektir.
- ▶ *Ancak batılılar sanayileşirken, hiç konu olmayan çevrenin, şimdi az gelişmiş ülkelerin kalkınması sürecinde konu edilmesi düşündürücüdür.*

- ▶ Batılı ülkelerdeki çevre korumacılarına göre, serbest ticaret doğal çevreyi olumsuz yönde etkileyecek bir politikadır. Bu görüşe göre, aşırı dışa açılma ve serbest rekabet, maliyetleri düşürmek amacıyla ülkeleri çevre standartlarından ödün vermeye, diğer bir deyişle daha düşük çevre standartları benimsemeye yöneltir. Çünkü **serbest ticaret, kaynakların aşın kullanımını sonucunu doğurabilir.**
- ▶ Bu görüşte kuşkusuz gerçek payı bulunmakla birlikte, bunu bir tür korumacılığın savunulması şeklinde yorumlamak yanlıştır. Burada güdülen amaç, sanayide çevre standartlarının önemini vurgulamaktır.
- ▶ Ülkeler arasında çevre standartları arasında farklılıklar bulunması, bazı sanayi dallarının yer değiştirmesindeki nedenleri de açıklamaktadır. Buna göre, **yüksek çevre standardına sahip ülkelerde kurulu bulunan çevreyi kirleten endüstriler, bu durum karşısında, standartları daha düşük veya hiç bulunmayan ülkelere kaydırılır.** Nitekim, bazı sanayileşmiş ülkelerdeki çimento fabrikalarının sökülerek az gelişmiş ülkelere taşınması buna bir örnektir. Ülkemizde olduğu gibi

VII. YENİ DÖNEMDE SANAYİLEŞME POLİTİKALASINDA DEĞİŞME

- ▶ 1980'lerden sonraki dönemde az gelişmiş ülkelerin kalkınma politikaları Dünya Bankası ve IMF'nin önerileri ile liberalleşme yönünde değişiklik geçirmiştir.
- ▶ Büyük sanayileşmiş ülkelerin desteğini arkalarına alan bu kuruluşlar, ödünç verme faaliyetlerine dayanarak az gelişmiş ülkelere hükümet müdahalesinden uzak, piyasa mekanizmasına ağırlık veren politikalar uygulamışlardır.
- ▶ Kalkınma stratejilerindeki bu yeni yaklaşım WASHINGTON UZLAŞMASI (Washington Consensus) olarak bilinir.

- ▶ Yeni dönemde uluslar arası kuruluşların (IMF ve Dünya Bankası) az gelişmiş ülkeler üzerindeki etkileri büyük ölçüde artmıştır.
- ▶ Bunun bir nedeni, az gelişmiş ülkelerin karşılaştıkları cari işlemler bilançosu açıklarıdır. Bu açıkların ortaya çıkmasında da petrol fiyatlarındaki hızlı artışların önemli bir etkisi vardır.
- ▶ Dış ödeme açıkları karşısında, uluslar arası mali piyasalara ulaşma olanağı bulunan az gelişmiş ülkeler açıklarını uluslar arası bankalardan borçlanarak, daha yoksul durumdakiler ise, bulabildikleri resmi krediler ile finanse ettiler, böylece dış borçlar hızla arttı.

- ▶ Yeni dönemde uluslar arası bankaların özellikle 1982 de ortaya çıkan borç krizi nedeniyle, borçlu ülkelere yeni borç vermekten kaçınmaları nedeniyle kriz yönetiminde IMF devreye girdi ve birçok ülke IMF destekli istikrar programları hazırladı. Daha sonra Dünya Bankası da bir takım fonlar hazırlayarak bu kervana katıldı. Her iki kuruluş da ülkelere yardım etmeyi, ülkenin liberal reformlar uygulaması şartına bağlıyordu.
- ▶ 1970'lere kadar kalkınma kamu sektörüne ve devlet müdahaleciliğine dayanırken, yeni dönemde Washington temelli kuruluşlar az gelişmiş ülkelere, piyasa mekanizmasına dayanan, **daha liberal politikalar uygulatmışlardır.**
- ▶ **Washington uzlaşması** bunlara ek olarak, **vergi oranlarını düşürme, vergi tabanını genişletme, dolaysız yabancı sermayenin özendirilmesi, uluslar arası tahkim, özelleştirme gibi önlemleri de kapsamaktadır.**

VIII. TÜRKİYE'DE KALKINMA VE DIŞ TİCARET REJİMİ

- ▶ Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanayileşme özel kesimin girişimlerine bırakılmıştı. Fakat özel kesim, gerek mali gücünün yetersizliği, gerekse deneyim yoksunluğu dolayısıyla bu görevi beklenen şekilde yerine getirememişti. Bu sıralar, Büyük Dünya Depresyonu'nun doğurduğu sorunlar da devletin ekonomiye müdahalesini gerektiriyordu.
- ▶ Böylece, 1923-1929 arasındaki liberal politika uygulamalarına karşılık, 1930'lann başından itibaren yoğun bir devlet müdahaleciliği görölmeye başlandı. Başka bir deyişle, devlet sanayileşme görevini, özel kesimin yanında bizzat kendisi yüklenmişti.
- ▶ Bu şekilde ortaya çıkan yeni uygulamaya "devletçilik" (setatism) adı verilir. Devlet, sanayileşme amacını gerçekleştirmek üzere, daha sonraları İktisadi Devlet Teşekküllerinin çekirdeğini oluşturacak, Etibank, Sümerbank, Denizcilik Bankası gibi, finansman, yönetim ve mülkiyet rejimi bakımından kendisine bağlı işletmeler oluşturmuştu.

- ▶ 1930'larda sanayileşme amacına ulaşmak için, bazı sanayi planları hazırlanmıştır. Örneğin, **ilk Beş Yıllık Sanayi Planı 1931'de** uygulamaya kondu. Bu planda daha çok *tüketim malları endüstrilerine* ağırlık veriliyordu. Birinci Planın uygulamada oldukça başarılı sonuçlar vermesi üzerine, *İkinci Sanayi Planı hazırlanmışsa da bu plan, o sıralar patlak veren İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla uygulanamadı.*
- ▶ İlk kalkınma planlarında sanayileşme stratejisi bakımından dikkat çeken bazı özellikler vardır: Bu planlarda iç piyasanın temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ve hammaddesi yurt içinden sağlanabilen endüstrilerin kurulması ana ilkedir.
- ▶ Kurulacak endüstriler, ilk kez 1929 yılında bağımsız bir biçimde yükseltelen ulusal gümrük tarifeleri ve yine o yıllarda yürürlüğe konulan kambiyo denetimi önlemleriyle korunmuştur.
- ▶ Görülüyor ki, o dönemin siyasal ve ekonomik koşullar içinde izlenmesine başlanılan bu politikalar, bugünkü kalkınma terminolojisiyle, imalât ikamesine dayanır. Hammaddesi içerden karşılanan endüstrilere öncelik tanınması ise, sanayileşme politikasını dışa bağımlı olmadan sürdürme arzusunun bir ifadesidir.

- ▶ **1950'de liberal eğilimli hükümetin iş başına gelmesi ile, tarım ve altyapı** alanlarındaki yatırımlara eskisinden daha çok önem verilmiş ve özel kesimin güçlendirilmesi için bazı önlemler alınmıştı. Ancak, kalkınma modelinin ana özellikleri değiştirilmemişti: Ağırlık yine sanayi üretimine verilmiş, sanayileşme ithalât ikamesi modeline dayandırılmış ve kalkınmanın karma bir ekonomik sistem içerisinde, yani özel ve kamu kesiminin İşbirliğiyle gerçekleştirilmesi benimsenmişti.
- ▶ Dönemin başında dış ticarete girişilen liberasyon uygulaması şiddetli enflasyon ve artan dış ödeme güçlükleri karşısında, kısa bir süre içinde terk edildi. Dış açıkları kapamak için uygulanan sıkı kambiyo denetimi ve yoğun kotalar ise büyük lisans primlerinin (kıtlık rantı) doğmasına neden oluyordu.
- ▶ 1963'de Planlı Kalkınma Dönemi'ne girildi. Bu dönemin sanayileşme stratejisi de geçmiş dönemlerdeki uygulamaların bir uzantısı olarak düşünülebilir. Ancak modern tekniklere uygun olarak hazırlanan bu planlarda, sanayileşme amacı daha açık bir biçimde ortaya konmuş ve öteki politikalar bu doğrultuda yönlendirilmiştir. Planlarda sanayinin "sürükleyici" sektör olduğu açıklıkla belirtilmiştir. Ana strateji yine ithalât ikamesidir. Dış ticaret politikası ile sanayileşme arasında dolaysız bir bağ kurulur. Başka bir deyişle, ithalât ikamesine dayalı dış ticaret politikasının sanayileşme amacını gerçekleştirmede başlıca araç olarak kullanılması öngörülür.

- ▶ *a. 24 Ocak 1980 İktisadi Kararları ve İhracata Yönelik Politikalar:* Türkiye 24 Ocak 1980 İktisadi Kararları ile geleneksel ithal ikamesini değiştirerek ihracatın özendirilmesine dayanan kalkınmaya yöneldi. Nitekim bu dönemde hazırlanan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1985-1989) öncekilerden farklı olarak dışa açık bir ekonomik model esas alınmıştır.
- ▶ Adı geçen kararlar, Dünya Enerji Buhranı'ndan sonra ülkeyi etkisi altına alan, yoğun döviz darboğazı ve yüksek enflasyon döneminde uygulamaya konmuştur. Amaç, kısa dönemde enflasyonun önlenmesi ve IMF ile Öteki uluslararası mali kuruluşların güvenini sağlayarak yeni krediler elde etmektir.

- ▶ Birbirini izleyen önlemlerden oluşan bu kararların dış ticaret yönünden getirdiği bazı yeni uygulamalar şunlardır: **Kotaların kaldırılması, gümrük tarife oranlarının düşürülerek dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi, kambiyo denetiminin yumuşatılması, esnek kur sistemine geçilmesi, faizlerin serbest bırakılması, bürokrasinin azaltılması, serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması, yabancı sermayeye yeni teşvikler sağlanması, vs.**
- ▶ **b. Özelleştirme:** Türkiye'de sanayinin gelişmesinde devletin oynadığı role daha önce değinilmişti. Fakat Cumhuriyetin kurulmasından sonra Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT'ler) sayısı azalmayıp giderek artırılmıştır,
- ▶ 1980'den sonra girilen liberal ekonomi ortamında ağırlık piyasa ekonomisine ve özel kesime verilmiş ve bu amaçla kamunun ekonomideki payının azaltılması yeniden gündeme gelmiştir. Bu gelişmede KİT'lerin verimli çalıştırılması, bütçe açıklarının kapatılmak istenmesi ve mülkiyetin tabana yaygınlaştırılması gibi düşüncelerin etkisi vardır. Diğer bir neden de hisse senetlerinin aynı zamanda yabancılara satışı yoluyla ülkeye yabancı sermaye, ileri teknoloji ve yönetim bilgilerinin girişine olanak sağlamak düşüncesidir.

- ▶ KİT'lerin özelleştirilememiş olması, bu kuruluşların işletme zararlarının genel bütçeden karşılanmaya devam edilmesi, bütçe açıklarının giderek büyümesine yol açmıştır. Bütçe açıklarının emisyon yoluyla, ya da borçlanarak finanse edilmesi ise Türkiye'deki kronikleşen yüksek enflasyonun başlıca nedenlerinden birisidir.
- ▶ Ayrıca, 2000 yılının Kasım ayında ve 2001 yılının Şubat ayında Türkiye'nin yaşamış olduğu ekonomik krizler de, temelde ülkenin bütçe açıklarından kaynaklanır. Bu açıkları finanse etmek için Hazine'nin yapmış olduğu büyük borçlanmalar faizleri çok yüksek düzeylere çıkartmıştı.
- ▶ Diğer yandan, yüksek faiz politikası ile birlikte izlenen düşük kur politikası, yabancı yatırımcılar için Türkiye'yi çok çekici bir mali piyasa durumuna getirmişti. Ancak ne var ki, bu düşük kur politikası, ihracatı caydırarak dış ticaret bilançosundaki açıkların daha da büyümesine neden olmuştu.
- ▶ Böyle bir ortamda gelecekte bir devalüasyonu kaçınılmaz gören yabancı yatırımcılar fonlarını kitleler halinde yurt dışına çıkartmaya başlayınca beklenen kriz gerçekleşmiş oldu. IMF'nin sağladığı desteğe karşın Türk ekonomisi ekonomik krizden çok derinden etkilenmiştir. Kısacası, sağlıklı bir vergi sistemi ve hızlı bir özelleştirme ile bütçe açıklarının giderilmesi, ekonomik krizleri önlemenin de etkili bir yoludur.

- ▶ *c. Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği Oluşturması:* Türkiye, 1963 tarihinde Ankara Anlaşması'nı imzalamış ve o zamanki ismiyle AET'ye ileride tam üyeliği öngörecek biçimde "**ortak üye**" olmuştu. 1996 yılının başında ise AB ile bir gümrük birliğine girmiştir.
- ▶ Daha önce de incelendiği gibi, gümrük birliği ilke olarak sanayi ürünlerini kapsar. Tarım ürünleri gümrük birliğinin kapsamı dışında tutulmuştur. *Böylece Türkiye, sanayi ürünleri üzerindeki tarifeleri kaldırmış ve üçüncü ülkelere karşı AB'nin ortak gümrük tarifesini uygulamaya koymuştur.*
- ▶ O halde gümrük birliği ile, Türkiye AB ülkelerine karşı serbest, Birlik dışı ülkelere karşı da oldukça liberal bir dış ticaret politikaları izlemeye başlamıştır.

IX. TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNİN SEKTÖREL YAPISI

Türkiye'de İhracat ve İthalâtın Sektörel Dağılımı, 2007-2010 (yüzde)

	2007	2008	2009	2010
İHRACAT	107.271,7	132.027,2	102.142,6	113.975,6
Tarım ve Ormancılık	3,5	3,0	4,3	4,3
Madencilik ve Taşocakçılığı	1,5	1,6	1,6	2,3
İmalat	94,2	94,8	93,4	92,6
İTHALAT	170.062,7	201.963,6	140.928,0	185.535,0
Tarım ve Ormancılık	2,7	3,2	3,3	3,5
Madencilik ve Taşocakçılığı	14,9	17,7	14,6	14,0
<i>Hampetrol ve Doğalgaz</i>	12,8	15,4	11,6	11,6
İmalat	78,8	74,4	78,8	78,3
İhracat/İthalat	63,1	65,4	72,5	61,4

Türkiye uyguladığı dışa açık kalkınma stratejisi çerçevesinde dış ticaret hacminde ve dış ticaretinin GSMH içindeki payında önemli sayılabilecek artışlar gerçekleştirmiştir. Bu arada sanayileşme ile birlikte ihracatın bünyesinde de tarım ürünlerinden imalât sanayiine doğru ciddi bir değişme ortaya çıkmıştır.

Tablo'dan görüleceği gibi Türkiye'nin ihracatında imalât sanayii ürünlerinin payı, son yıllarda yüzde 90'lann üstüne çıkmış, buna göre tarım ve ormancılık ürünlerinin payı da yüzde 10'lann altına düşmüştür. Madencilik ve taş ocakçılığı ürünlerinin payı da yüzde 1'in biraz üzerinde bulunmaktadır.

Türkiye'de İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılışı (Yüzde)

Mal Grubu	2010	2011	2012
Sermaye malları	15,5	15,5	14,3
Sermaye malları (taşıtlar dışında)	12,5	12,3	11,9
Sanayi ile ilgili taşıt araçları	3,0	3,2	2,4
Ara malları	70,8	72,1	73,9
İşlem görmemiş maddeler	6,6	6,7	6,5
İşlem görmüş maddeler	31,6	31,4	31,1
İşlem görmemiş yakıt ve yağ	0,6	0,5	0,5
Yatırım malları aksam ve parçaları	4,9	4,5	4,6
Taşıma araçları aksam ve parçaları	5,7	5,1	4,7
Yiyecek ve içecek için olan maddeler	2,1	2,6	2,5
İşlenmiş yakıt ve yağlar	6,6	6,8	7,4
Tüketim malları	13,3	12,4	11,3
Binek otomobilleri	3,7	3,5	3,1
Dayanıklı ve dayanıksız tüketim malları	7,7	6,9	6,5
İşlenmiş ve işlenmemiş yiyecekler ve içecekler	1,1	0,9	0,9
Motor benzini	0,7	0,7	0,7
Sanayi ile ilgili olmayan araç ve gereçler	0,1	0,1	0,1
Diğerleri	0,3	0,3	0,4
Toplam, yüzde	100,0	100,0	100,0
milyon \$	185.544,3	240.841,7	236.545,1

Kalkınan bir ülke olarak Türkiye'nin ithalâtında en büyük payı ara malları ile yatırım malları tutmaktadır. Tüketim mallarının payı göreceli olarak düşüktür.